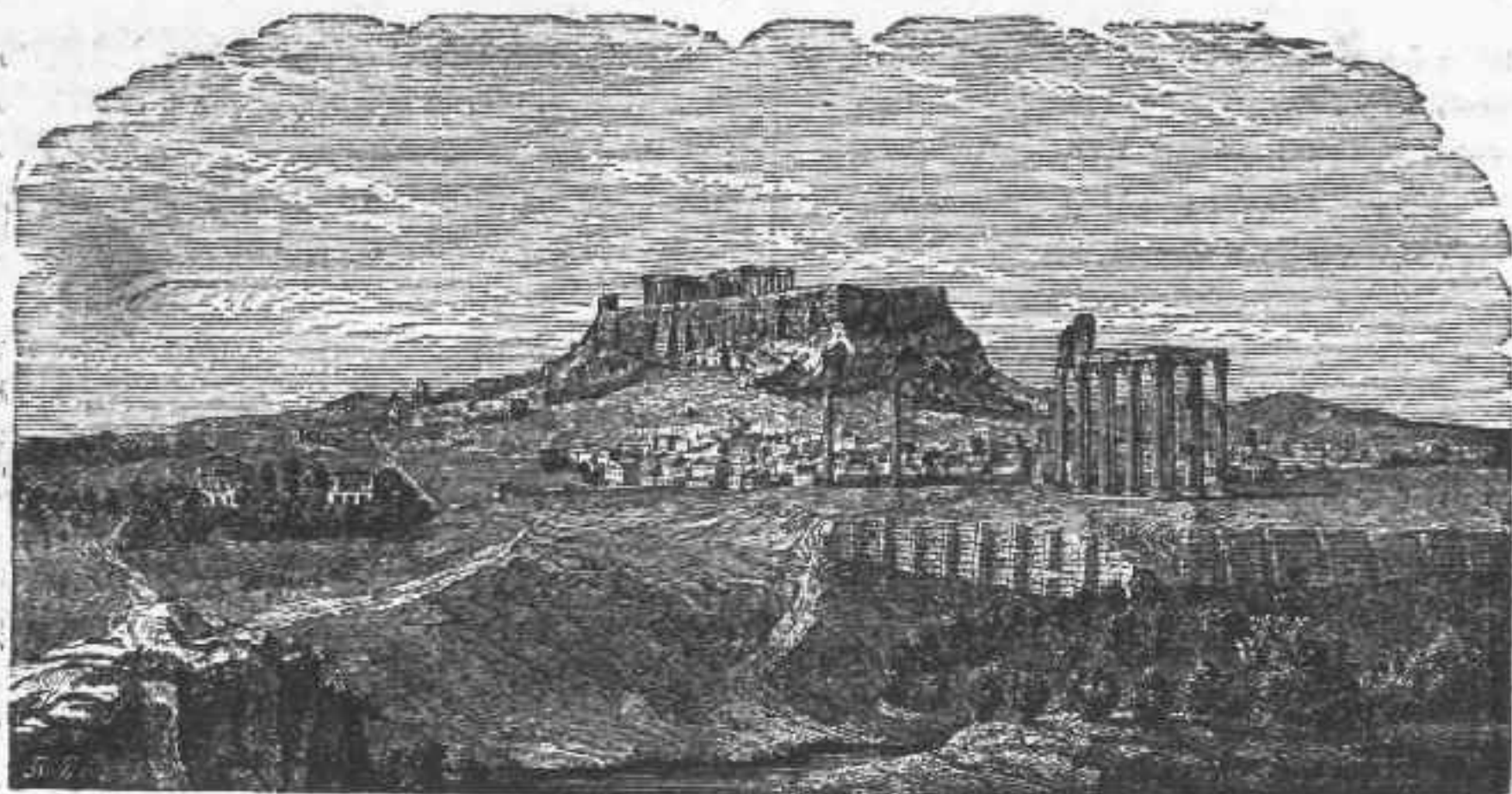

ΠΑΝΔΩΡΑ.

15 ΙΟΥΛΙΟΥ, 1868.

ΤΟΜΟΣ ΙΘ'.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 440.

ΠΛΑΤΩΝΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ.

(Συνέχ. καὶ τέλος. Ἰδε φολ. 436.)

Φαῖδρος.

Μετάβασ· εἰς τὸ δεύτερον Μέρος
τοῦ Διαλόγου.

Ⓢ ΣΩΚΡΑΤΗΣ περαίνων τὸν μῦθον τοῦτον ἢ τὸν δεύτερον λόγον του, εὐχεταὶ πρὸς τὸν Ἑρωτὰ ἵνα μὴ τῷ ἀφαιρέσει τὴν ἑρωτικὴν τέχνην ἣν αὐτῷ ἔδωκεν, ἀλλ' ἵνα ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον προχάγῃ αὐτὴν καθιστάνων ἀποτελεσματικωτέραν τὴν διδασκαλίαν του. Εἶθε δὲ ν' ἀποσπάσῃ τὸν Λυσίαν ἀπὸ τῶν τοιούτων σοφιστικῶν λόγων καὶ νὰ τὸν τρέψῃ ἐπὶ τὴν φιλοσοφίαν, ὡς ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Πολέμυχρος ἀσχολεῖται περὶ αὐτὴν, ἵνα καὶ οὗτος ὁ Φαῖδρος ὁ ἀστεῖως καλούμενος ἑραστὴς τοῦ Λυσίου μὴ ἀμφιταλαντεύηται μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀντιθέτων τάσεων, ἀλλ' ἀφοσιωθῇ ὁλοσχερῶς εἰς τὸν φιλοσοφικὸν ἑρωτὰ καὶ τοὺς ἐκ τούτου παραγομένους φιλοσοφικοὺς λόγους· ἔνθα ὁ Σωκράτης ὑπεμφαίνει τὴν σχέσιν τῆς ῥητορικῆς τέχνης, περὶ ἣς μέλλει ἤδη νὰ διαλάβῃ, πρὸς τὸν Ἑρωτὰ, περὶ οὗ προηγουμένως ἐπραγματεύσατο.

Ἀλλ' ὁ Φαῖδρος κατακληθεὶς ὑπὸ τῆς ἀκροάσεως τοῦ δευτέρου Σωκρατικοῦ λόγου ἐκδηλοῖ τὸ περὶ

τοῦ Λυσίου προαίσθημά του, ὅτι ἔχει μόνον δὲν θέλει ἀποτολμήσειν ν' ἀνταγωνισθῇ πρὸς τὸν λόγον τοῦ Σωκράτους ἀντιτάττων πρὸς αὐτὸν ἄλλον, ἀλλὰ καὶ ὅτι ὑπὸ φιλοτιμίας θέλει ἀποστῆν παντάπασιν τοῦ συγγράφειν, καθ' ὅσον μάλιστα προσφάτως πολιτικός τις τὸν ὠνείδιζε δι' αὐτὸ τοῦτο, ἀποκαλῶν αὐτὸν λογογράφον. Διότι οἱ πολιτικοί, ὡς ἐξάγομεν ἐκτε τοῦ Μένωνος καὶ τοῦ Γοργίου (σ. 519. E.) περιφρόνουν τοὺς σοφιστὰς καὶ τοὺς ὑπὸ τούτων διδασκομένους τὴν ῥητορικὴν καὶ τὴν λογογραφίαν. Ἀλλὰ καὶ τοὺς πολιτικούς ὁ Πλάτων, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τοῦ χωρίου τούτου, συγκατατάττει εἰς τὴν αὐτὴν χορείαν μετὰ τῶν λογογράφων, διότι καὶ αὐτοὶ δημοσίᾳ συγγράφουσι νόμους καὶ ψηφίσματα. Ὅθεν τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι οὐδὲ αὐτοὶ περιφρουοῦσι τὴν λογογραφίαν, ἀλλὰ θεωροῦσι δόξαν τῶν τὸ νὰ καταλίπωσι μετὰ θάνατον τοιαῦτα πολιτικὰ συγγράμματα. Μάλιστα δὲ τὰ παραδείγματα τοῦ Λυκούργου, τοῦ Σόλωνος καὶ τοῦ Δακρυίου, οἵτινες διὰ τὰς ὑπ' αὐτῶν συγγραφείσας νομοθεσίας ἀπέκτησαν κλέος ἀθάνατον, πείθουσιν ἡμᾶς ὅτι τὸ λέγειν καὶ γράφειν αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ θεωρούμενον δὲν εἶναι αἰσχρὸν, ἀρκεῖ μόνον νὰ γίνεταί μετ' ὀρθὸν καὶ εὐδόκιμον· τίς δὲ ὁ τρόπος τοῦ λέγειν καὶ γράφειν ὀρθῶς ἢ μὴ, τοῦτο ἀποτελεῖ ἤδη τὸ θέμα τοῦ δευτέρου μέρους.

Πλὴν ἡ μετάδοσις αὕτη ἀπὸ τοῦ πρώτου εἰς τὸ δεύτερον μέρος φαίνεται μᾶλλον ἐξωτερικὴ τις καὶ ὡς ἀπὸ αὐτομάτου γιγνομένη, διότι ἀπὸ τὴν εὐχὴν ἦν ὁ Σωκράτης ἀπηύθυνε πρὸς τὸν Ἑρώτα ὅπως ἀποτρέψῃ τὸν Λυσίαν ἀπὸ τοιούτων λόγων, καὶ ἀπὸ τὸ προαίσθημα τοῦ Φαίδρου προσεκάζοντος τὴν εἰς ἐξῆς ἀποχὴν τοῦ ῥήτορος ἀπὸ τῆς συγγραφῆς, βαθμυδὸν ἀνεφύη τὸ ζήτημα τίς ὁ τρόπος τοῦ λέγειν ὀρθῶς ἢ μή. Πλὴν μικρὰ τις ἐξοικειώσις μετὰ τῶν Πλατωνικῶν διαλόγων ἀρκεῖ ὅπως πεισθῇ ὁ μετ' ἐπιστάσις αὐτοὺς διερχόμενος, ὅτι ὁ συγγραφεὺς συνήθως παρίστησι τὴν ἀπὸ ἐνὸς εἰς ἕτερον ἀντικείμενον λογικὴν καὶ ἀναγκαίαν μετάδοσιν τοῦ λόγου ὡς τυχαίαν καὶ συμβαματικὴν. ἵνα λοιπὸν ἐννοήσωμεν τὴν ἐνδόμυχον καὶ ἀναγκαίαν συνάφειαν τῶν δύο κυρίων μερῶν τοῦ διαλόγου, ἀνάγκη νὰ διακρατῶμεν στέρρον ἐν τῇ μνήμῃ τὸν φιλοσοφικὸν σκοπὸν τοῦ πρώτου μέρους. Ὅτι ἐν τῷ δευτέρῳ τούτῳ μέρει ἡ φιλοσοφία ὑποτίθεται ὡς ἡ θεμελιώδης βᾶσις τῆς τέχνης τοῦ λόγου, τοῦτο κατωτέρω δειχθήσεται. Ἀλλὰ τί τὸ οὐσιῶδες ἐμπεριεχόμενον τῆς φιλοσοφίας ταύτης, ἥτις ἐνταῦθα ἐκλαμβάνεται ὡς διαλεκτικὴ τέχνη; Τὴν εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο ἀπάντησιν ἀνευρίσκομεν σχηματίζαντες ὀρθὴν καὶ σαφὴ ἐννοιαν τῆς ἐν τῷ πρώτῳ μέρει ὀριζομένης κυρίως σημασίας τοῦ Ἑρώτος, ὅστις οὐδὲν ἕτερόν ἐστίν ἢ αὐτὴ ἡ φιλοσοφία, ἡ λύσις τῆς ψυχῆς ἀπὸ τῶν δεσμῶν τῆς ἐγωϊστικῆς αἰσθητικότητος καὶ ἡ ἀναπτέρωσις αὐτῆς πρὸς τὸ ἰδανικὸν καλὸν καὶ ἀγαθόν, οὗτινος τὰ ἐν τῷ γένει τούτῳ κόσμῳ καλὰ καὶ ἀγαθὰ εἰσιν ἀμυδρά τις ἀντανάκλασις. Ὅθεν ὁ ἀκρότατος βαθμὸς τοῦ Ἑρώτος εἶναι ἡ φιλοσοφικὴ τῶν ἰδεῶν μελέτη καὶ μετάδοσις, ἧς τινες ὁ ὄντως ἐραστὴς διεγείρει καὶ ἀναπτύσσει εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἐρωμένου. Ἐς ἐκ τούτων οὖν καταφαίνεται ἡ μεταξὺ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ἐνυπάρχουσα στενὴ σύνδεσις. Ἀλλὰ μεταβαίνοντες ἀπὸ τοῦ πρώτου εἰς τὸ δεύτερον ἀμέσως ἀντιλαμβάνομεθα ὅτι ἡ ἐκφάνσις τῶν ἐννοῶν ἄλλαιούται καὶ μεταβάλλεται, τὸν μῦθον ἀντικαθιστᾷ ἡ διαλεκτικὴ ἐρσυνα καὶ τὸν διὰ ποιητικῶν λέξεων καὶ φράσεων κεκοσμημένον Σωκρατικὸν λόγον διαδέχεται ἡ ξηρὰ φιλοσοφικὴ συζήτησις. Ὅθεν ἵνα μὴ γένηται τραχεῖα καὶ ἀπότομος ἡ μετάδοσις, ὁ συγγραφεὺς λαμβάνει τὴν προσήκουσαν πρόνοιαν ἵνα παρενέιρῃ ἄλλον τινὰ βραχύτερον μῦθον, τὸν περὶ τῶν τέττιγων, ὅστις ἐνῶ ἂν ἐνὸς προσφυστάτα ἀσμάζει εἰς τε τὴν θέσιν τῶν πραγμάτων καὶ εἰς τὴν ψυχικὴν τοῦ Φαίδρου διάθεσιν, ἂν ἑτέρου συγκολλᾷ καὶ συμπλέκει τὰ νήματα ἐκατέρων τῶν μερῶν, διότι διὰ τῆς διηγήσεως τοῦ ἐπιπροσθέτου τούτου μύθου διατηρεῖται ζῶσα καὶ ἀκμαία ἡ περιέργεια τοῦ κληθικοῦ καὶ ἡδυπαθοῦς Φαίδρου, ὅστις

ἐκτενῶς ἀκροασάμενος τὸν προεκτεθέντα διεξοδικὸν μῦθον θὰ εἰσέρχετο νῦν βρυθυμῶν καὶ νευστάζων εἰς τὸ προκείμενον νέον στάδιον τῆς ἐπιπόνου διαλεκτικῆς συζητήσεως, μάλιστα δὲ ἐν ᾧ μεσημβρινοῦ καύσωνος καθ' ἣν οἱ πολλοί, ὡς παρατρεῖ ὁ Σωκράτης, καθεύδουσιν ὡς περ προβάτια δι' ἀργίαν τῆς διανοίας. Ἀλλὰ διατί πρὸς δέσμευσιν τῆς προσοχῆς τοῦ Φαίδρου ὁ Σωκράτης διηγείται, κατὰ προτίμησιν ἄλλου τινὸς αἰουδῆπατε μύθου, τὸν περὶ τῶν τέττιγων; Τίς ἡ σκοπιμότης αὐτοῦ πρὸς τὴν τοῦ διαλόγου ὕψην καὶ ὀλομέλειαν; Οἱ τέττιγες εἶναι τὸ σύμβολον τῆς θαυμαστῆς ἐπιρροίας, ἣν ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἐνασκεῖ ἡ μουσικὴ καὶ ὁ ἀνώτατος αὐτῆς κλάδος, ἡ φιλοσοφία, οὐχ ἥττον ἢ τὸ σύμβολον τῆς δημώδους ἀδολεσχίας. Ὅθεν τὰ περὶ τῶν τέττιγων μυθολογούμενα ἐφαρμόζονται καὶ ἐπὶ τῶν φιλοσόφων· διότι καθάπερ ἐκεῖνοι ἄδοντες ἀμελοῦσι αἵτων καὶ ποτῶν, οὕτω καὶ ὁ φιλόσοφος, ὀλοσχερῶς ἐπιδιδόμενος εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ὑψηλῆς ἐντολῆς του, ἥτις τῷ ἐπιβάλλει τὴν ἐσωτερικὴν μόρφωσιν ἑαυτοῦ τε καὶ τῶν ἄλλων, παρ' αὐτὸν λογιζέται τὴν σωματικὴν ῥαστώνην καὶ ἡδυπάθειαν· καὶ καθάπερ οἱ τέττιγες εἶναι οἱ ἄγγελοι μεταξὺ τῶν Μουσῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων, οὕτω καὶ ἡ φιλοσοφία εἶναι ὁ σύνδεσμος μεταξὺ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, κατὰ τὴν ἀνωτέρω περιγραφὴν τῆς μανίας καὶ τοῦ Ἑρώτος. Ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὴν συμβολικὴν ἐποψιν τῆς ἀδολεσχίας ὁ μῦθος ἔχει τὴν ἐφαρμογὴν του ἐπὶ τοῦ Φαίδρου, τοῦ ἐκπροσωποῦντος τὴν ἐπιπόλαιον καὶ ἐξωτερικὴν μόρφωσιν τῶν συμπολιτῶν του, οὗτινος τὴν ἄκρατον περιπάθειαν περὶ τὴν ἀκρόασιν λόγων κεκοσμημένων, διὰ κομψῶν λέξεων καὶ στρογγύλων περιόδων, ὑπομιμνήσκουσιν ἡμῖν οἱ λάλοι καὶ φιλωδοὶ τέττιγες.

Περὶ τὸν μῦθον, ἀναλαμβάνεται τὸ ἀνωτέρω προτεθὲν ζήτημα, τίς ὁ τρόπος τοῦ λέγειν καὶ γράφειν ὀρθῶς ἢ μή. Ὅθεν τὸ δεύτερον τοῦτο μέρος τοῦ διαλόγου ὑποδιαιρεῖται εἰς δύο τμήματα, ἐξ ὧν τὸ μὲν πραγματεύεται περὶ τοῦ προφορικοῦ, τὸ δὲ περὶ τοῦ γραπτοῦ λόγου.

Τμήμα Α'. τοῦ δευτέρου μέρους.

Περὶ τοῦ προφορικοῦ λόγου.

Ἐνταῦθα ἐπικρίνονται οἱ θεωρητικοὶ κανόνες τῆς ῥητορικῆς, οἵτινες ἐμπεριείχοντο εἰς τὰ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους συνήθη διδακτικὰ βιβλία, τὰ ἐπιγραφόμενα τέχναι ῥητορικαὶ συνταχθεῖσαι πρῶταν ὑπὸ τοῦ Τισίας, καὶ μετὰ ταῦτα ὑπὸ τοῦ Γοργίου τοῦ μαθητοῦ του· συνάμα δὲ ἀναπτύσσονται οἱ θεμελιώδεις ὅροι τῆς ἀληθοῦς ῥητορικῆς· διότι κύριον

μέλημα τοῦ Πλάτωνος εἶναι νὰ συστήσῃ ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ συνήθης ῥητορικὴ πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ τέλους πρὸς ὃ ἀπευθύνει τὴν ἐνέργειάν της, ἀνάγκη νὰ στηρίζεται ἐπὶ τῆς διαλεκτικῆς, ἥτις προϋποτίθεται καὶ αὐτὴ τὴν γνῶσιν τῆς ἀπολύτου ἰδέας, τοῦ ὄντος αὐτοῦ καθ' ἑαυτό. Σκοπὸς λοιπὸν τῆς παρούσης ἐπικρίσεως εἶναι τὸ νὰ καταδείξῃ ὅτι ἡ ῥητορικὴ, ἵνα καταστῇ τελεσιουργὸς καὶ ἀποτελεσματικὴ, δεόν ὅπως χειραγωγῇται καὶ κατευθύνηται ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας, ἄλλως συγχέεται μετὰ τῆς σοφιστικῆς. Τὸ τμήμα λοιπὸν τοῦτο ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς ἐπικρίσεως τῆς θεμελιώδους θεωρίας τῶν περὶ τὴν τοῦ λόγου τέχνην ἀσχοληθέντων σοφῶν ἀνδρῶν (σ. 260 Α), δογματιζόντων ὅτι ὁ ῥήτωρ δεόν νὰ θηρεύῃ ὅχι τὸ ἀληθές ἀλλὰ τὸ ὁμοιόληθες καὶ τὸ πιθανόν (σ. 260 Α), περαίνεται διὰ τῆς ἐμβριθοῦς ἐκείνης Πλατωνικῆς παραγγελίας, ὅτι ὁ σοφὸς δὲν πρέπει νὰ ἐνασκήται ἐπιπόνως εἰς τὴν ῥητορικὴν ὅπως λέγει καὶ πράττει πρὸς χάριν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ὅπως ἀποδῇ ἱκανὸς γὰρ λέγει καὶ νὰ πράττῃ τὸ κατὰ δύναμιν μὲ τρόπον ἀρεστὸν εἰς τοὺς Θεούς (¹).

Ὁ Σωκράτης οὖν ὑποβάλλων εἰς λογικὴν βάσαν τὴν προταχθεῖσαν σοφιστικὴν θεωρίαν διὰ τινῶν παραδειγμάτων ἐξελέγχει τὸ παθρὸν αὐτῆς καὶ πράλογον· διότι ἐὰν δὲν ἦναι ἀνάγκη εἰς τὸν ῥήτορα νὰ ἔχῃ τὴν ἐννοίαν τοῦ πράγματος περὶ οὗ ἀγορεύει καὶ νὰ γινώσκῃ τὸ ἀληθές σημαζόμενον αὐτοῦ τοῦ δικαίου, τοῦ ἀγαθοῦ ἢ τοῦ καλοῦ, ἀλλὰ τὰς περὶ τούτων δοξασίας τῶν ἀνθρώπων, ὁ τοιοῦτος μέλλων νὰ συμβουλεύσῃ τοὺς ἀκροατὰς του ἀγνοοῦντας καὶ αὐτοὺς τὴν τῶν πραγμάτων ἀλήθειαν περὶ τινος δικαίου ἢ ὠφελίμου, ἐνδέχεται ἐν καλῇ τῇ πίστει νὰ τοὺς προτρέψῃ ὅπως προτιμήσωσι τὸ ἄδικον ἢ τὸ βλαβερὸν ἀντὶ τοῦ δικαίου ἢ τοῦ ὠφελίμου. Ἀλλ' ἴσως προέβημεν πέραν τοῦ δεόντος, λέγει ὁ Σωκράτης, λοιδοροῦντες τὴν τῶν λόγων τέχνην· διότι καὶ αὐτοὶ οἱ τὴν ῥητορικὴν ἐπαγγελλόμενοι ὁμολογοῦσιν, ὅτι ἡ τῶν λόγων τέχνη προϋποθέτει τὴν γνῶσιν τοῦ ἀληθοῦς, ὅτι ὅμως αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ γνῶσις τοῦ ἀληθοῦς ἄνευ τῆς συνδρομῆς ἐκείνης δὲν σχηματίζει τινὰ τεχνικὸν περὶ τὸ πείθειν.

Ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο μάλιστα, κατὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ Σωκράτους, εἶναι τὸ κυρίως ἀμφισβητούμενον, ὅπερ πρὸ παντός ἄλλου δεῖται διευκρινήσεως· ἂν δηλ. ἡ ῥητορικὴ ἦναι ὄντως τέχνη, ἢ τριβὴ (ἐμπειρία) ἄτεχνος. Καὶ τῶνόντι ἵνα ἡ ἀξιὰ τοῦ ὀνόματος τῆς τέχνης, ἀνάγκη πάσῃ ἵνα στηρίζεται ἐπὶ τῆς διαλεκτικῆς· διότι ἀσχολουμένη ὅπως εἴ τε ἐν

δικαστηρίοις, εἴ τε ἐν ἄλλοις δημοσίοις συλλόγοις εἴ τε καὶ ἐν ἰδιωτικαῖς παριστάνῃ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα εἰς τοὺς αὐτοὺς ἀκροατὰς ὅτε μὲν ὡς δίκαιον ὅτε δὲ ὡς ἄδικον, ὅτε μὲν ὡς κοινωφελὲς ὅτε δὲ ὡς τούναντίον, καθόλου δὲ ὅτε μὲν ὡς ὁμοιον ὅτε δὲ ὡς ἀνόμοιον, ἢ ἐν ἄλλοις ῥήμασιν ὅπως κατὰ τὸ δοκοῦν παριστάνῃ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀκροατοῦ ὡς πιθανὰς καὶ ὁμοιολήθεις δύο ἀντιθέτους ἐπόψεις τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου, χρᾶται ὡς ἀπαρξίτητον ὄργανον τὴν ἀρνητικὴν διαλεκτικὴν, ἢ τὴν ἀντιλογικὴν. Τὸν δὲ κατ' ἐξοχὴν εὐδοκιμήσαντα καὶ προαγχιόντα τὴν ἀρνητικὴν ταύτην διαλεκτικὴν, Ζήνωνι τὸν Ἐλεάτην ὁ Πλάτων παραβάλλει πρὸς τὸν ἥρωα Παλαμήδην, ὅστις διὰ τὴν περὶ τὸ ἐξευρίσκειν εὐφύαν του ὑπερηκόντισε τὸν μηχανορῳδόν καὶ πανούργον Ὀδυσσεύ, πρὸς ὃν παραβάλλει τοὺς σοφιστὰς Θρασύμαχον καὶ Θεόδωρον τὸν Βυζάντιον, ὡς ἐπὶ τέλους τὸν Γοργίαν πρὸς τὸν Νέστορα. Παραβάλλων δὲ τοὺς σοφιστὰς τούτους πρὸς τοὺς Ὀμηρικοὺς ἥρωας ὑπαινίττεται ἀστείως ὅτι, καθάπερ οὗτοι ἐξεστράτευσαν ἐπὶ Τροίαν πρὸς κατάκτησιν αὐτῆς, οὕτω καὶ οἱ σοφισταὶ περιήρχοντο τὰς σημαντικώτεραι πόλεις τῆς Ἑλλάδος πρὸς ἀπόκτησιν φήμης καὶ πλούτου, οἵτινες σχολάζοντες συνέγραφον τοιαῦτα ῥητορικὰ συγγράμματα (τέχναις λόγων).

Ἀλλ' ὅπως ὁ ῥήτωρ συμπραχύρῃ εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ τὰς ψυχὰς τῶν ἀκροατῶν του, δὲν ἀρκεῖ μόνον νὰ ἦναι εἰδήμων τῆς ἀρνητικῆς διαλεκτικῆς ἢ τῆς ἀντιλογικῆς τέχνης, ἀλλ' ἀνάγκη νὰ κατέχῃ καὶ τὴν λογικὴν μέθοδον. Εἰς τί δὲ συνίσταται ἡ μέθοδος αὕτη; Ὁ Σωκράτης ἵνα διὰ παραδειγμάτων γένηται καταληπτότερος φέρει εἰς δοκίμιον τοὺς τρεῖς προεκτεθέντας λόγους, ἀρχόμενος ἐκ τῆς εἰσγωγῆς τοῦ λόγου τοῦ Λυσίου. Καὶ πρῶτον διακρίνει δύο εἴδη ἐννοιῶν, ἐκείνας ἐν αἷς συμφωνοῦμεν ἅπαντες, διότι εἶναι ἀπλούστεραι, περιέχουσαι ὀλίγα χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα, ὀλίγας ιδιότητες, οἷον σίδηρος, ἄργυρος κτλ. καὶ ἐκείνας περὶ ὧν ἀμφισβητοῦμεν, διότι εἶναι μᾶλλον πολυπλοκοί, περιέχουσαι πλείονα γνωρίσματα, πλείους ιδιότητας· τοιαῦται δ' εἰσὶν αἱ ἠθικαὶ ἐννοιαί, οἷον τὸ δίκαιον, τὸ ἀγαθόν κτλ. ἐπομένως δὲ εἰς ταύτας τὰς τελευταίας ἐμφιλοχωρεῖ καὶ ἡ ἀπάτη. ἵνα οὖν παραπείθῃ ὁ ῥήτωρ τοὺς ἀκροατὰς του ἀνάγκη νὰ διακρίνῃ εὐμεθόδως ἀπ' ἀλλήλων τὰς ἐννοίας ταύτας, ὅπως μετὰ ὁξύτητος διωρᾷ εἰς ὁπότερον τῶν εἰδῶν ὑπάγεται ἕκαστον ἀντικείμενον, καὶ ἐὰν ὑπάγῃται εἰς τὴν τάξιν τῶν πολυπλόκων καὶ πολυσημάντων, ὡς ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει ὁ ἥρωας παριστάνει αὐτὸ κατ' ἐκείνην τὴν σημασίαν, ἥτις κυρίως συμφέρει πρὸς τὸν σκοπὸν του. Ὅθεν κατὰ τοῦτο ἐξελέγχεται ἐλλειμματώδης ὁ λόγος τοῦ Λυσίου, διότι ὠρεῖται πρὸ πάντων νὰ ὀρίσῃ τὴν

(¹) Ἦν (πραγμασίαν) οὐχ ἕνεκα τοῦ λέγειν καὶ πράττειν πρὸς ἀνθρώπους δεῖ διαπονεῖσθαι τὸν σῶφρονα, ἀλλὰ τὸν θεοῖς κεχαρισμένον μὲν λέγειν δύνασθαι, κεχαρισμένως δὲ πράττειν τὸ πᾶν εἰς δύναμιν (σ. 273 Ε.).

έννοιαν τοῦ ἔρωτος, κατόπιν δὲ ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ τούτου νὰ ἐξαγάγῃ τὰ λοιπά· ἐπομένως συνάπτει ἐξωτερικῶς καὶ ἄνευ λογικῆς συνδέσεως τὰς έννοιᾶς. Ἀπ' έναντίας δὲ οἱ δύο Σωκρατικοὶ λόγοι ἀναπληροῦσι τὸ ἔλλειμμα τοῦτο τοῦ Λυσίου, ἀποτελοῦντες ἐκάτεροι πρὸς ἀλλήλους ἀντίθεσιν τινα, ὁ μὲν ψάλλει, ὁ δὲ ἐπικρινεῖ, ὁ μὲν ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ ἐρώμενος ὀφείλει νὰ χαρίζηται εἰς τὸν μὴ ἐρώντα, ὁ δὲ ὅτι εἰς τὸν ἐρώντα. Ἡ ἀντίθεσις δὲ αὕτη ἔχει τὸν λόγον τῆς εἰς τὴν έννοιαν τοῦ ἔρωτος, ὅστις ὑπαγόμενος εἰς ἀνώτερον εἶδος, τὴν μανίαν, εἶναι ἡ ἀνθρώπινον νόσημα ἡ θεία ἔαπνευσις, ἐπομένως δὲ ἡ κακὸν τι ἡ ἀγαθόν. Ὄθεν ὁ μὲν τῶν λόγων τέμνων τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν τοῦ εἶδους τούτου τῆς μανίας, ὁ δὲ τὴν δεξιὰν ἐξηκολούθησαν τὰς σχετικὰς αὐτῶν διαιρέσεις μέχρις οὗ ὁ μὲν εὔρεν ἐπιλήψιμόν τινα ἔρωτα, ὁ δὲ ἀξιεπαινόν τινα αἴτιον ἡμῖν μεγίστων ἀγαθῶν· ταύτην δὲ τὴν μέθοδον ὁ Πλάτων ἀποκαλεῖ κατ' ἐξοχὴν διαλεκτικὴν, προὶόν ἀποκλειστικὸν τοῦ φιλοσοφικοῦ αὐτοῦ πνεύματος πρὸς τὴν ἀντιπαρατιθεμένην ἡ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν ἀρνητικὴν ἡ ἀντιλογικὴν τοῦ Ζήνωνος δὲν ἦτο εἰμὴ προανάκρουσις καὶ προοδοποίησις. Τίνα δὲ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς πλατωνικῆς ἐκείνης μεθόδου προσόντα; Ἐκ τῶν ἤδη εἰρημένων συνάγεται ὅτι περιέχουσα δύο συστατικὰ στοιχεῖα, τὴν συναγωγὴν καὶ τὴν διαίρεσιν, τὴν σύνθεσιν καὶ τὴν ἀνάλυσιν, δι' ἐκείνης μὲν ὑφούται εἰς τὴν καθολικὴν έννοιαν, διὰ ταύτης δὲ κατέρχεται εἰς ἀπάσας τὰς μερικὰς έννοιᾶς τὰς ἐν ἐκείνῃ ἐμπεριλαμβανομένας, δύο ἐργασίας αἵτινες συνάγουσιν ἐν ταύτῳ καὶ διαιροῦσι τὰ μέρη τινὸς συστήματος καὶ ἐμπερικλείουσιν ἐν ἑαυταῖς τὸ γενικὸν συνάμα καὶ τὰ καθ' ἕκαστα τινὸς ὑποθέσεως. Ἡ μέθοδος τοῦ Πλάτωνος συνίσταται εἰς τὸ νὰ ὁρμᾶται ἐκ τινος γενικῆς ἀρχῆς, καὶ κατόπιν ἀντὶ τοῦ νὰ προσκολλᾶται εἰς αὐτὴν ὡς εἰς ἀφρητημένον καὶ ἄγονον τύπον, νὰ τὴν καταδιβάλλῃ εἰς τὴν πραγματικότητά ἵνα τὴν πλουτίζῃ διαδοχικῶς δι' ὅλων τῶν μερικῶν έννοιῶν, ὅπως διερχομένη ἀρρομοιοῦται νὰ παριστάνῃ διαδοχικῶς τὴν ένότητα αὐτῆς ὑπὸ τὸ εἶδος τῆς μεγαλητέρας ποικιλίας, ν' ἀναπτύσῃ ἅπασαν τὴν ἐν αὐτῇ ἐνυπάρχουσαν δύναμιν ἥτοι ἀπάσας τὰς μορφὰς ὅσας ἐπιδέχεται νὰ περιβληθῇ (*).

Ἀλλ' οἱ σοφισταί, ἄδαεῖς ὄντες τῆς διαλεκτικῆς ταύτης μεθόδου, κατέλιπον μὲν ἐν τοῖς περὶ λόγων τέχνης ἰδίῳι συγγράμμασι πλείστους ἐμπειρικοὺς κανόνας, πλείστα ῥητορικὰ τεχνήματα, πλὴν, ἄνευ τελεσφορίας, ἄνευ ἀποτελεσματικότητος, διότι τὰ τοιαῦτα δύνανται μὲν νὰ θεωρηθῶσιν ὡς προεισα-

γωγικὰ μαθήματα, ὡς προπαρασκευαστικὰ μέσα, οὐχὶ ὅμως καὶ ὡς ἀποχρώντα πρὸς μόρφωσιν τοῦ ῥήτορος, διότι τὸν ἐλλόγιμον ῥήτορα οὐδ' ὁπωσtioῦν ἀποτελεῖ ἡ ἐκμάθησις τῶν μηχανικῶν κανόνων τῆς ῥητορικῆς, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον ἡ μελέτη τῆς φύσεως τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς καὶ τῶν διαφορῶν αὐτῆς δυνάμεων, ἥτις προὑποτίθῃσι τὴν τῆς παγκοσμίου φύσεως. Ἐκ τούτων οὖν εὐκόλως κατανοεῖται διατί ὁ Πλάτων ἐξεπίτηδες ἐποιήσατο ἐνταῦθα μνείαν τῶν τεχνικῶν παραγγελμάτων τοῦ Θρασυμάχου, τοῦ Θεοδώρου καὶ ἄλλων τινῶν σοφιστῶν περὶ ῥητορικῆς συγγραψάντων, διότι προτίθεται νὰ μεταβῇ ἤδη καὶ εἰς τὸ τρίτον καὶ τελευταῖον προσὸν τοῦ ῥήτορος, ὅπερ μετὰ τῆς ἀντιλογικῆς καὶ τῆς διαλεκτικῆς μεθόδου ἀπαρτίζει οὐσιῶδες στοιχεῖον τῆς περὶ τὸ λέγειν δεινότητος· τοῦτο δὲ εἶναι ἡ γνώσις τῆς ψυχολογίας, ἐφ' ὅσον καὶ αὐτοὶ οἱ σοφισταί συνησθάνοντο ὁρμεμφύτως τὴν ἀνάγκην τοῦ μεθαρμόττειν τὸν χαρακτηρὸς τοῦ λόγου κατὰ τὸ ὠρισμένον ἀποτέλεσμα, ὅπερ ἐσκόπουν νὰ ἐμποιήσωσιν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀκροατῶν, ἐπομένως δὲ κατὰ τὴν φύσιν καὶ τὴν διάθεσιν αὐτῆς τῆς ψυχῆς.

Ἐντέχνως δὲ προπαρασκευάζει τὴν εἰς τὴν ψυχολογίαν μετάβασιν, ἀντιπαραθέτων πρὸς τοὺς μέχρι τοῦδε μνημονευθέντας ῥήτορας δύο ἄλλους, τὸν Ἀντιφῶντα, ὅστις ὑποδηλοῦται ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ μεγαλήρους Ἀδράστου, τοῦ παλαιότερου ἐπομένως δὲ καὶ ἐντιμοτέρου τῶν Ὀμηρικῶν ἡρώων, πρὸς οὓς παραβάλλονται οἱ προηγούμενοι, ἰδίᾳ δὲ τὸν Περικλέα, ὅστις εὐφυῆς ὢν ἐκτήσαστο τὸ ὑψηλόνου καὶ τὸ τελεσιουργὸν διὰ τῆς μελέτης τῆς φυσικῆς φιλοσοφίας, καὶ μάλιστα τῆς περὶ τοῦ νοῦ Ἀναξαγορείου διδασκαλίας, ἐνεκεν τῆς μεταξὺ ψυχολογίας ἡ νοολογίας καὶ φυσιολογίας ὑφεστώσης στενῆς συνδέσεως, ἐφ' ὅσον ψυχὴ καὶ σῶμα, καὶ τοὶ πρὸς ἀλλήλα ἀντικείμενα οὐσιωδῶς ὅμως συγκρατοῦνται καὶ συνέχονται, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ δὲν δύνανται προσηκόντως νὰ νοηθῶσιν ἄνευ τῆς γνώσεως τῆς φύσεως τοῦ παντός (*).

Τίνας δὲ αἱ ψυχολογικαὶ γνώσεις, μεθ' ὧν κατὰ τὸν Πλάτωνα δεόν ἵνα ᾖ προκατηρτισμένος ὁ μέλλων ῥητορικὸς ἔσεσθαι; Ἐπειδὴ ἡ τοῦ λόγου δύναμις εἶναι τέχνη ψυχολογικὴ, τείνουσα νὰ ἐμποιήσῃ πειθῶ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀκροατοῦ, ἀνάγκη ὅπως ὁ ἐπενεργήσων ἐπ' αὐτῆς δραστηρίως γινώσκῃ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν φύσιν τοῦ πρὸς ἧ ἀπευθύνει τοὺς λόγους, ἥτοι τῆς ψυχῆς, πρὸς δὲ τὰς ἐν αὐτῇ ἐνούσας ιδιότητας ἐνεργητικὰς τε καὶ παθητικὰς· κατόπιν δὲ ὅπως διακρίνῃ τὰ διάφορα εἶδη τῆς ἀνθρωπίνης

(*) Oeuvres de Platon. Trad. par V. Cousin. Tome 6. Notes additionnelles.

(*) Ψυχῆς οὖν φύσιν ἀξίως λόγου κατανοῆσαι οἷσι δυνατόν εἶναι ἄνευ τῆς τοῦ ὅλου φύσεως; σ. 270 C.

ψυχῆς καὶ εἰς ἕκαστον αὐτῶν ἐφαρμόζει τὸ ἀνάλογον εἶδος τοῦ λόγου· ἐπὶ τέλους δὲ ὅπως ἔχη ἀκριβῆ πεῖραν τῶν ἀνθρωπίνων χαρακτήρων καὶ τῶν περιστάσεων, ὥστε ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ νὰ διορᾷ πότε καὶ εἰς τίνας ἀνθρώπους δέον ἵνα προσφέρῃ τοιοῦς δε λόγους.

Ὁ Πλάτων οὖν περαίνων τὸ πρῶτον τμήμα τοῦ δευτέρου μέρους τῆς περὶ τῆς πραγματικῆς, τοιαύτη τις, ἐκφωνεῖ διὰ τοῦ προσώπου τοῦ Σωκράτους, ὁρσεῖται νὰ ἦναι ἡ τῶν λόγων τέχνη· ἡ πρὸς αὐτὴν ἀγούσα ὁδὸς εἶναι μακρὰ βέβαια καὶ ἐπίπονος, ἀλλ' ἡ ὑπὸ τῶν σοφιστῶν ὑποδεικνυομένη εἶναι βραχυτέρα καὶ ὁμαλωτέρα, διότι δὲν τοῖς μέλει περὶ τῆς ἀληθείας ἀλλὰ περὶ τοῦ πιθανοῦ, διότι εἰς ἄλλο τι δὲν ἐποφθαλμιῶσιν εἰμὴ πῶς κατὰ τὸ δοκοῦν νὰ πείθωσι τοὺς ἀκροατάς των. Ἀλλ' ἐάν τις δὲν γινώσκῃ τὰς φύσεις καὶ τοὺς χαρακτήρας τῶν ἀνθρώπων, ἐάν δὲν εἴναι ἱκανὸς νὰ περιλαμβάνῃ τὰ καθ' ἕκαστον εἰς μίαν γενικὴν ἰδέαν, καὶ ἐκ ταύτης κωτερόμενος νὰ διακρίνῃ τὰ ὄντα κατ' εἶδη καὶ τάξεις, οὐδέποτε θέλει ἀποδεῖν τεχνικὸς περὶ τοὺς λόγους· ἀλλὰ πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ἀληθοῦς ταύτης τέχνης ἀπαιτεῖται ἐπίμονος ἀσκήσις καὶ ἀφοσίωσις.

Δεύτερον τμήμα τοῦ δευτέρου μέρους.

Περὶ τοῦ γραπτοῦ λόγου.

Ἡ περὶ γραφῆς θεωρία τοῦ Πλάτωνος συνδέεται μετὰ τῆς ἄλλης ἐκείνης περὶ ἀναμνήσεως θεωρίας, τῆς ἐν τῷ δευτέρῳ Σωκρατικῷ λόγῳ ὑπὸ συμβολικὴν μορφήν ἐκτεθείσης διὰ τῆς προεισαγωγῆς αἰγυπτιακοῦ μυθarioy, οὗτινος ἡ περιληπτικὴ ἔννοια εἶναι ὅτι ἡ γραφὴ δὲν συντελεῖ εἰς αὐτενεργὸν μνήμην ἢ ἀνάμνησιν, ἀλλὰ μόνον εἰς ἐξωτερικὴν καὶ παθητικὴν ἀπομνημόνευσιν (ὑπόμνησιν) ἀλλοτρίων τύπων. Ἀλλ' ἐνταῦθα φυσικῶς τῷ λόγῳ ζητεῖται διὰ τί ὁ Πλάτων ἐνασμενίζεται ἐκλέγων *Αἰγυπτιακὸν μῦθον*; διὰ τί ἀναπλάττει διὰ τῆς φαντασίας τοῦ Θάμου τὸν βασιλέα τῆς Αἰγύπτου ἀποδοκιμάζοντα τὴν γραφὴν, ὅτε παράγουσαν δοξοσοφίαν ἀντὶ σοφίας ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀνευ διδασχῆς ἀναγινωσκόντων τὰ γραφόμενα; Ὁ Πλάτων εἰ καὶ συμμερίζεται τὴν περὶ τῆς γραφῆς γνώμην τῶν Αἰγυπτίων, καταντᾷ ὅμως εἰς ἐναντίον συμπέρασμα, ὅτι δηλαδὴ ἐπιτρέπεται ἡ χρῆσις τῆς γραφῆς, ἀρκεῖ μόνον νὰ μὴν ἦναι γράμμα νεκρὸν ἀλλὰ νὰ ζωογονῇται διὰ τῆς ἐννοίας, διὰ τοῦ πνεύματος. Ἀπαγορεύει τὴν γραφὴν οὐχὶ πρὸς δέσμευσιν τῆς διανοίας ὡς ἐν Αἰγύπτῳ, ἀλλὰ τοῦναντίον πρὸς ἀπελευθέρωσιν. Σκοπὸν προτίθεται ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν παθητικὴν πίστιν, τὸ ἀλλότριον κύρος ὅπερ ἐγχαράττει ἐν τῇ ψυχῇ ἡ γραφὴ, διὰ τῆς ἐλευθέρως κινήσεως, τῆς ἐρεῦνης καὶ τῆς σκέψεως, ν' ἀντιτάξῃ

εἰς τὸ ἀδρανὲς καὶ στάσιμον τῆς Αἰγύπτου τὸ ἐνεργὸν καὶ φιλοπρόοδον τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Πλάτων ὡρμαῖο εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ ταύτην ἐκ λόγων πάντη ἐναντίων πρὸς τοὺς τῶν Αἰγυπτίων ἱερέων, ἐκ τοῦ συμφέροντος τῆς ἐπιστήμης καὶ ἐκ τοῦ Σωκρατικοῦ πνεύματος τῆς φιλοσοφικῆς συνδιαλέξεως καὶ τῆς ζωῆς συγκοινωνίας τῶν γνώσεων.

Μετὰ δὲ τὴν διήγησιν τοῦ μύθου παραλληλίζων ὁ Πλάτων τὸν γραπτὸν πρὸς τὸν προφορικὸν λόγον, παρατηρεῖ ὅτι ἐκεῖνος ὡς ζωγραφία τις δὲν ἀποκρίνεται εἰς τοὺς ἐρωτῶντας περὶ τῶν διανοημάτων τοῦ συγγράψαντος, ἀλλ' εἶναι ὅπως τυχαῖον ἀν σύγγραμμά τι μέλλῃ νὰ περιέλθῃ εἰς ἀναγνώστῃς εἰδήμονας ὅπως κυοφορήσῃ δέοντως, ἢ ἀπ' ἐναντίας εἰς ἀμαθείς καὶ ἀνεπιστήμονας ὅπως ἐμπλήσῃ αὐτοὺς οἰήσεως καὶ ἐπιπολαιότητος. Οὐδὲ δύναται, ὡς ὁ προφορικὸς, νὰ ὑπερασπισθῇ καὶ νὰ βοηθήσῃ αὐτὸς ἑαυτὸν, ὥστε διὰ τῶν ἐπερωτήσεων καὶ ἀντιρρήσεων ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ν' ἀναπτύσσεται. Ὅθεν ὁ Πλάτων χαρακτηρίζει τὴν γραφὴν ὡς παιδιὰν καὶ διασκέδασιν ἐν ὥρᾳ σχολῆς καὶ ἀνέσεως· θεωρεῖ ὅμως τοιοῦτον εἶδος παιδείας ὡς εὐγενέστερον καὶ ψυχγωγικότερον παντὸς ἄλλου. Πλὴν βεβαίως οὐδὲν τι ἀσχόλημα εἶναι σπουδαιότερον ἢ τὸ νὰ ποιῇται τις χρῆσιν τῆς διαλεκτικῆς μεθόδου, φυτεύων καὶ σπείρων μετ' ἐπιστήμης λόγους εἰς τὰς ψυχὰς μαθητῶν ἐπιδεκτικῶν τοιαύτης ζωῆς διδασκαλίας, οἵτινες γονιμοποιούντες τὸν σπόρον καὶ φυτεύοντες καὶ αὐτοὶ ἐξ ὑπομοιβῆς νέους λόγους εἰς νέας ψυχὰς, συγκροτοῦσι διὰ τῶν διαδοχικῶν γενεῶν καὶ πνευμάτων χορείαν διηνηκῆ καὶ αἰδίων. Ἡ ὠφέλεια λοιπὸν τῆς γραφῆς χρησιμεύει μόνον ὡς ταμεῖον ὑπομνημάτων εἰς τοὺς εἰδήμονας, καὶ εἰς αὐτὸν τὸν συγγραφέα ἐάν εἰς τὸ *Λήθης γῆρας* ἵκηται.

Μετὰ τὰς σκέψεις ταύτας περὶ τῆς διαφορᾶς τοῦ γραπτοῦ καὶ προφορικοῦ λόγου, ἔπεται βραχεῖα ἀνακεφαλαίωσις τοῦ κυριωδέστερου ἐμπεριεχομένου τοῦ δευτέρου μέρους τῆς διαλογικῆς ὑποθέσεως. Μέλλων δὲ ὁ Σωκράτης ν' ἀπέλθῃ ἐκ τοῦ τόπου τῆς μετὰ τοῦ Φαίδρου συνδιαλέξεως (διότι εἶχεν ἤδη καταστήν ἡπιώτερος ὁ μεσημβρινὸς καύσων) ἀπευθύνει εὐχὴν πρὸς τὸν Πᾶνα καὶ τοὺς ἄλλους θεοὺς τοὺς ἐκεῖ τιμωμένους. Προσεύχεται δὲ μάλιστα πρὸς τὸν Πᾶνα, διότι οὗτος καθὼ υἱὸς τοῦ Ἑρμοῦ θεωρεῖται ὡς ὁ θεὸς τοῦ λόγου, ἄλλως δὲ τὸ ὄνομα τοῦ Πανὸς συσχετίζεται καὶ πρὸς τὴν ἐν ὥρᾳ μεσημβρίας ἡρεμίαν τῆς φύσεως, ἥτις ἦν ἱερὰ εἰς αὐτὸν τὸν θεόν, ὥστε ἐν τῇ ἐπικλήσει ταύτῃ τοῦ Σωκράτους ἔγκειται λεπτή τις εἰρωνεῖα κατὰ τῆς τῶν συγχερόνων του φυσιολατρίας. Αὕτη δὲ ἡ εὐχὴ ἀναλογεῖ πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Σωκράτους ἐν τέλει τοῦ δευτέρου λόγου τοῦ ἀπευθυνοθεῖσαν πρὸς τὸν Ἑρωτᾶ· διότι κα-

θάπερ ἐκεῖ ἐξικτεῖται παρὰ τοῦ Θεοῦ τούτου διατήρησιν τῆς ἐρωτικῆς του τέχνης ἥτοι τῆς φιλοσοφικῆς του παιδείας, συνάμα δὲ καὶ δραστικωτέραν ἐπέκτασιν τῆς διδασκαλίας του, οὕτω καὶ ἐνταῦθα εὐχεσθαι πρὸς τὸν Πάντα ὅπως δωρήσῃται αὐτῷ ψυχικὴν καλλονὴν καὶ ἁρμονίαν τοῦ ἐξωτερικοῦ πρὸς τὸ ἐσωτερικόν, ὡς τὰ δύο ἀναπόσπαστα στοιχεῖα τῆς ἐν τούτῳ τῷ βίῳ ἐπιζητουμένης εὐδαιμονίας καὶ βελτιότητος.

Τὸ καθ' ἡμᾶς φρονοῦμεν ὅτι ὁ διάλογος οὗτος εἶναι τὸ πρόγραμμα τῶν διδασκαλιῶν τοῦ Πλάτωνος, τοῦ ὡς τέμα τῶν διανοητικῶν ἀγώνων του προθεμένου τὴν ἀνάπλασιν τοῦ κοινωνικοῦ βίου, τὴν διανοητικὴν καὶ ἠθικὴν διαβρώθαισιν τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος. Ἐφείλε λοιπὸν νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν πραγματικότητα, ὥρκειτο νὰ εὕρῃ γῆν καλὴν πρὸς ἐκβολῇσιν τοῦ σπόρου του, ὥρκειτο ἐν ἐνὶ λόγῳ ν' ἀνοίξῃ σχολὴν, ὅπως δι' αὐτῆς εἰ καὶ οὐχὶ ἀπ' εὐθείας τοῦλάχιστον πλαγίως δυνήθῃ νὰ ἐνεργοποιήτῃ τὰς ὑψηλὰς θεωρίας του. Ἀλλὰ πρὸς τελεσφορίαν τοῦ σχεδίου του ἐπεβάλλετο αὐτῷ ἀνάγκη ν' ἀντιπαλαίσῃ κατὰ τῆς τότε ἐν Ἀθήναις ἐπικρατούσης σχολῆς τῶν σοφιστῶν καὶ ῥητόρων, ἥτις τρέπουσα τὰς διανοητικὰς δυνάμεις ἀπὸ τῶν οὐσιωδῶν καὶ ζωογόνων γνώσεων εἰς τὴν ἐκμάθησιν τύπων καὶ κανόνων, περιέστελλε τὴν ἐλευθέραν ἐνέργειαν τοῦ πνεύματος ἀποξηραίνουσα πᾶσαν ἱεράδα αὐτοῦ καὶ ζωτικότητα. Ὅθεν ἰδοὺ διατί ὁ Πλάτων ἐν τῷ Φαίδρῳ πραγματεύεται τοσοῦτον ποικίλα ζητήματα. Ἰδοὺ διατί πειράτῃ ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἡ ῥητορικὴ, ἡ τέχνη τοῦ λόγου δεόν νὰ ἔχῃ τὰ δευτερεῖα ἀπέναντι τῆς φιλοσοφίας, ἥτις μᾶς διδάσκει νὰ καθοδηγῶμεν τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν ἀλήθειαν, εἰς τὰς ἰδέας διὰ τῆς διαλεκτικῆς καὶ νὰ τοὺς πείθωμεν, εὐχκατεύοντες εἰς τὰς ψυχὰς των ἥτοι σπουδάζοντες τὴν ψυχολογίαν. Ἰδοὺ διατί ἡ φιλοσοφία, κατὰ τὸν Πλάτωνα, δὲν εἶναι ἄλλα τι εἰμὴ ὁ Ἔρως πρὸς τὸ θεῖον, ἥτοι ἡ σύντονος ἐκείνη προσπάθεια ὅπως αὐτός τε ὁ φιλοσοφῶν μυσταγωγηθῇ εἰς τὰς ἰδέας τοῦ καλοῦ, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ ἀληθοῦς, καὶ τοὺς ἄλλους ποιήσῃται κοινωνοὺς τῆς μυσταγωγίας ταύτης διὰ τῆς ἀμοιβαίας τῶν ἐννοιῶν μεταδόσεως καὶ ἀναπτύξεως. Ἰδοὺ τέλος πάντων διατί καταβάλλει τοσαύτην σπουδὴν πρὸς ἑξέρσιν τοῦ προφορικοῦ λόγου ἀπέναντι τοῦ γραπτοῦ, οἶονεὶ αὐτὸς ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἀπολογούμενος καὶ θεωρῶν τὴν προφορικὴν διδασκαλίαν ὡς τὴν κυρίαν ἀποστολὴν του, ὡς τὸ δραστικώτερον μέσον ὅπως φυτεύῃ καὶ σπείρῃ ἐν ψυχαῖς ὀργῶσαι πρὸς τὰ καλὰ λόγους μετ' ἐπιστήμης, ἀποφέροντας γενναίους καρπούς, καὶ πολλῶ ὑπερβάλλοντας τοὺς ὑπὸ τῶν σοφιστῶν καὶ τῶν λογογράφων συνταττομένους χάριν πομπῶδους ἐπιδείξεως.

Πρὸς συμπλήρωσιν δὲ τῆς παρούσης ἀναλυτικῆς ἡμῶν ἐκθέσεως ὑποσυναπτέον ἐνταῦθα, ὅτι πρὸς τὸν διάλογον τοῦτον ἀντιστοιχοῦσι καὶ συσχετίζονται πλείστοι ἄλλοι ὡς θέμα ἔχοντες καὶ εἰδικώτερον πραγματευόμενοι ἐν ἑαστον ἐξ ἐκείνων τῶν διαφόρων ζητημάτων, ἅτινα ἐν τῷ Φαίδρῳ ὁ Πλάτων σκιαγραφεῖ ἢ ἀκροθιγῶς ἐφάπτεται.

Οὕτω π. χ. πρὸς τὸν μυθικὸν τρόπον, δι' οὗ ὁ Σωκράτης ἐκτίθησιν ἐν τῷ δευτέρῳ αὐτοῦ λόγῳ τὰ περὶ τοῦ ἔρωτος, τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἀναμνήσεως ἀντιστοιχοῦσι τὰ ἐν τῷ *Λόσιδι* διαλεκτικῶς ἐκτεθέντα περὶ φιλίας, τὰ ἐν *Ἰππία μείζονι* περὶ καλοῦ, ὅπερ ἐστὶ τὸ ἀντικείμενον τοῦ ἔρωτος, καὶ τὰ ἐν τῷ *Μένωνι* διαλεκτικῶς ἀναπτυχθέντα καὶ ἐν τῷ *Φαίδρῳ* συγκεφαλαιωθέντα περὶ ἀναμνήσεως.

Ἡ ἐν τῷ Φαίδρῳ μνημονευθεῖσα θεωρία περὶ τῆς διαλεκτικῆς μεθόδου δὲν εἶναι εἰμὴ ἅπλοῦν δοκίμιον, λαμβάνουσα τὴν πλήρη καὶ τεχνικὴν ἐφαρμογὴν της εἰς τὸν *Σοφιστήν*, ἐν μέρει δὲ καὶ τὸν *Εὐθύδημον*, εἰς τὸν *Πολιτικόν* καὶ τὸν *Φίληβον*.

Ἡ θεωρία τῶν ἰδεῶν, ἥτις ἐν τῷ δευτέρῳ Σωκρατικῷ λόγῳ παρίσταται ὑπὸ μυθικὴν μορφήν ὡς ἀντικείμενον τοῦ ἔρωτος, ἀναπτύσσεται ἐν τῷ *Παρμενίδῳ* μεθ' ὅλης τῆς μεταφυσικῆς βαθυνοίας καὶ λεπτότητος.

Ἡ περικοπὴ τοῦ Φαίδρου, ἡ ὑποστηρίζουσα ὡς ἀναγκασίαν τὴν ἀντικειντάστασιν τῆς ῥητορικῆς διὰ τῆς φιλοσοφίας, συσχετίζεται πρὸς τὸν *Γοργίαν*, ἐνθα τὸ αὐτὸ θέμα συζητεῖται ἐκτενέστερον καὶ καθολικώτερον. Τοῦ Γοργίου δὲ πρᾶρτημα θεωρητὸς ὁ *Μενέξενος*.

Τὰ ἐν τῷ Φαίδρῳ σποράδην ἀπαντῶμενα ἐτυμολογικὰ χωρὶς γίνονται βάσις τοῦ περὶ ἐτυμολογιῶν ἐν ἐκτάσει πραγματευομένου διαλόγου ὁ *Κρατύλος* ἢ περὶ ὀνομάτων ὀρθότητος.

Τέλος δὲ ἐν τῷ πρώτῳ *Ἀλκιβιάδῳ* ἀναπτύσσεται κατὰ πλάτος ἡ ἐν σελ. 270 C. τοῦ Φαίδρου ἀναφερομένη ἀλήθεια, ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ κατανοήσῃ τις προσεκόντως τὴν φύσιν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, ἂν μὴ προηγουμένως κατανοήσῃ τὴν παγκόσμιον φύσιν.

Τοιαύτη ἄρα ἡ πληθὺς τῶν ζωογόνων ῥυάκων τῶν πρὸς ἄρδουσιν τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας ἐκρεόντων ἐκ τῆς ἀρχικῆς αὐτῶν πηγῆς, τοῦ Φαίδρου. Καί τοι δὲ ἀκριβῶς ἀναλογιζόμενοι τὸ δυσχερὲς καὶ ἐπίμοχθον τοῦ ἀγῶνος εἰς ὃν ἀποδιδόμεθα, ἀναλαμβάνοντες τὴν παράτολμον ἐπιχείρησιν τοῦ νὰ ἐγκύψωμεν προσεχῶς εἰς τὴν διαδοχικὴν μελέτην ἐνὸς ἐκάστου τῶν προμνησθέντων διαλόγων, δὲν ἀποθάρρυνόμεθα ὅμως προορμώμενοι εἰς τὸ στάδιον ὑπὸ τοῦ ἐγερτηρίου ἐκείνου κελεύσματος τοῦ ἀγωνοθέτου μας.

«Ταῦτα δὲ οὐ μὴ ποτε κτήσεται τις ἄνευ πολλῆς πραγματείας, ἣν οὐχ ἕνεκα τοῦ λέγειν καὶ πράττειν πρὸς ἀνθρώπους δεῖ διαπνεῖσθαι τὸν σῶφρονα, ἀλλὰ τοῦ θεοῖς κεχαρισμένα μὲν λέγειν δύνασθαι, κεχαρισμένως δὲ πράττειν τὸ πᾶν εἰς δύναιμι. . . . ὥστ' εἰ μακρὰ ἡ περίοδος μὴ θυμάσης· μεγάλων γὰρ ἕνεκα περὶτέον.» (Πλάτ. Φαιδρ. σελ. 273. E. — 274. A.)

Κεφαλληνία τῇ 1 Ἰανουαρίου 1868.

ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ ΕΝ ΑΜΕΡΙΚΗ.

(Συνέχεια. Ἰδε πολλάδ. 438.)

ΙΓ'.

Εἰς λαὸν οὐσιωδῶς καὶ κατ' ἐξοχὴν προοδευτικὸν οἶος ὁ τῶν Ὁμοσπόνδων πολιτειῶν, ἀρμόζει ἐλευθερία διδασκαλίας καὶ ἐκπαίδευσιν χορηγομένη δωρεάν.

Διὰ τὴν ἔλλειψιν ἐπικρατούσης θρησκείας ἡ ἐλευθερία τῆς διδασκαλίας κατέστη εὐκολωτάτη, πάντες δὲ ἀνεξαιρέτως οἱ πολῖται εἰς ὅποιονδήποτε αἵρεσιν καὶ ἂν ἀνήκουσιν, ἀπολαμβάνουσιν ἐξ ἴσου τῶν ὠφελιμμάτων αὐτῆς.

Ἐπειδὴ δὲ ἕκαστος εἶναι ἐλεύθερος νὰ ἐκλέγῃ κατὰ συνείδησιν θρήσκευμα, οἱ διδάσκοντες δὲν ἀναγκάζουσι τὰ παῖδια ν' ἀκολουθήσωσι τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ δόγμα, ἀλλὰ κύριον ἔργον ἔχουσι τὸν ἀνθρωπισμὸν αὐτῶν καὶ τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ νοῦς διὰ τῆς μελέτης τῶν στοιχειωδῶν μαθημάτων, πολυτιμοτάτων εἰς κοινωνίαν, ὅπου τὸ ἀναγινώσκειν καὶ τὸ γράφειν εἶναι ἀπαραίτητα ὅσον καὶ ὁ λόγος.

Ἡ ἐκπαίδευσίς δὲ δὲν εἶναι ὑποχρεωτικὴ εἰς τὰς Ὁμοσπόνδους πολιτείας, ἀλλ' οὔτε ἦτο ἀνάγκη νὰ ὀρισθῇ τοιαύτη· διότι ὁ λαὸς, ἐλεύθερος ὢν καὶ τὴν συνείδησιν ἔχων τῆς ἰδίας ἀξίας, ἐννοεῖ οἰκοθεν τὰ ἐκ τῆς παιδείας ἀγαθὰ. Ὅθεν ἡ πλέον πολυάριθμος τάξις, ἥτις καὶ εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ ἀλλαχοῦ εἶναι βεβαίως καὶ ἡ πλέον ὠφέλιμος, καὶ ἀναγινώσκει καὶ γράφει καὶ ἀριθμεῖ κατὰ τὰς ἀνάγκας αὐτῆς. Δὲν δισταζῶ δὲ νὰ βεβαιώσω ὅτι τὸ θεῖον αὐτὸ δῶρον τῆς στοιχειώδους παιδείας εἶναι μίαν τῶν κυριωτέρων αἰτίων τῆς ἐνεστώσης εὐδαιμονίας τῶν πολιτειῶν καὶ τῆς μελλούσης αὐτῶν ἰσχύος. Ἐγὼ δὲ καὶ τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ Ἀμερικὴ ἀποδεικνύει σήμερον κάλλιστα, ὅτι ἡ παιδεία καὶ ὁ ὀρθὸς νοῦς τοῦ λαοῦ ἐγγυῶνται καὶ ἐξασφαλίζουν τὰς μεγάλας τῆς ἐλευθερίας ἀρχάς. Μὴ νομίση δὲ τις ὅτι ἡ ἠθικὴ ἀγωγή, πλέον ἀπαραίτητος τῆς ἄλλης, παραμελεῖται

ἐν Ἀμερικῇ· ἐξ ἐναντίας, ἀρμοζομένη πρὸς τὰς ἀρχὰς πάσης θρησκείας, διδάσκεται καθ' ὅλην αὐτῆς τὴν ἔκτασιν διὰ ὠραιότατων βιβλίων, συνιστώντων τὴν πρὸς Θεὸν ἀγάπην, καὶ μηδὲως ἐμιλούντων κατὰ τὴν τρόπον πρέπει νὰ λατρεύεται. Τὰ βιβλία αὐτὰ διδάσκουσι τὰ παῖδια νὰ τιμῶσι τοὺς γονεῖς, νὰ μὴ κλέπτωσι, νὰ μὴ φονεύωσι, ν' ἀγαθῶποιῶσι, ν' ἀποφεύγωσι τὸ κακὸν καὶ ν' ἀγαπῶσιν ὡς ἑαυτοὺς τὸν πλησίον. Καὶ τὰ παῖδια, ποτιζόμενα ἐκ νεαρῆς ἡλικίας διὰ τῶν ἀναλλοιώτων αὐτῶν ἀρχῶν ἡλικιοῦνται ἄνευ κινδύνου πρὸς τὴν κοινωνίαν, καὶ ἄνευ φόβου μὴ ἀμαυρώσωσι τὴν συνείδησιν αὐτῶν. Ὅταν δὲ ἀνδρωθῶσι καὶ φωτισθῇ ἀποχρώντως ὁ νοῦς αὐτῶν, τότε ἐκλέγουσιν ἐλευθέρως θρήσκευμα. Ὅποιον δὲ καὶ ἂν ἐκλέξωσιν, εἶναι βέβαιον ὅτι καὶ ἡ Βίβλος, καὶ τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ τὸ Κοράνιον, καὶ πᾶσαι αἱ αἵρεσεις ἔχουσι πρὸς αὐτοὺς τὰς αὐτὰς βάσεις τῆς ἠθικῆς. Αἱ μὲν θρησκεῖαι διαφέρουσιν, ἡ ἠθικὴ ὁμῶς εἶναι μία καὶ ἡ αὐτή.

Τὸ αὐτὸ σύστημα ἐπικρατεῖ καὶ εἰς τὰ δημόσια καὶ εἰς τὰ ἰδιωτικὰ σχολεῖα.

Κατεκρίθησαν πολλάκις οἱ Ἀμερικανοὶ ὅτι περιερίζονται ἐν γένει εἰς ἐπιπόλαιον ἐκπαίδευσιν· λησμονοῦσιν ὅμως οἱ κατακριταὶ ὅτι ὁ τόπος αὐτός, ὅστις ὀφείλει τὰ πάντα εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν, εἶναι ἀνεξάρτητος μόνον ἀπὸ τοῦ 1776 ἔτους, καὶ ὅτι ἔκτοτε, ἐν μικρῷ δικστήματι, τῶν μὲν πολιτειῶν ὁ ἀριθμὸς ὑπερεδιπλασιάσθη, τοῦ δὲ πληθυσμοῦ ἑξαπλασιάσθη, καὶ αὐτῆς τὰ ὅρια ἐξετάθησαν ἀπὸ τοῦ Μισισσιπή μέχρι τοῦ Εἰρηνικοῦ. Ἡ ἐμπορία καὶ ἡ ναυτιλία ἀνεπτύχθησαν εἰς τὸν ὑπἄτον βαθμὸν, καὶ αἱ ἐφευρετικαὶ δυνάμεις τῶν Ἀμερικανῶν, προήγαγον τὰς σπουδαιοτάτας τῶν ἀνακαλύψεων· αὐταὶ καὶ ὑπέταξαν τοὺς ἀνέμους καὶ τὰ κύματα εἰς τὸν ἀνθρώπον· αὐταὶ ἔδωκαν διεύθυνσιν εἰς τοὺς κεραινοὺς· αὐταὶ κατήργησαν τὰ ἀποστήματα διὰ τῆς ἡλεκτρικῆς μεταδόσεως τῶν ἰδεῶν· αὐταὶ ἐπὶ τέλους παρέλυσαν τοὺς φυσικοὺς πόνους ἐπινοήσασαι τὸ χλωροφόρμιον. Ἡ ἀπέρχοντος τῆς Ἀμερικῆς χώρα διασχίζεται ἀπὸ περάτων ἕως περάτων ὑπὸ σιδηροδρόμων καὶ διωρύγων. Καὶ ὅμως κατακρίνεται ὁ λαὸς ὁ πράξας ταῦτα πάντα καὶ μόνος μεταξὺ τῶν λοιπῶν ἀναγινώσκων, ὅτι δὲν ἐκαλλιέργησε κατὰ βάθος τὰς ἐπιστήμας καὶ τὴν φιλολογίαν!

Ἀλλὰ καὶ ἡ διδασκαλία προκόπτει καθ' ἑκάστην, πολλὰ δὲ γυμνάσια, οἷα τῆς Καντοβρηγίας τὸ Howard καὶ ἄλλα θὰ ἐδαικτολοδοκτοῦντο πανταχοῦ ἐν Εὐρώπῃ. Δὲν ἀντιλέγω ὅτι καὶ πολλὰ σχολεῖα διευθύνονται ὑπὸ ἀνικάνων διδασκάλων, διότι ἕκαστος, ὅς τις δῆποτε, ἔχει τὴν ἐλευθερίαν νὰ ἰδῇ σχολεῖον διπλώματος ἀνάγκη δὲν ὑπάρχει. Καὶ ὁ σάκης δὲν ἔχη τις ἐν Ἀμερικῇ εἰς τί νὰ ἐνασχοληθῇ,